

**Раде Ристановић, Београдски Равногорци:
Југословенска војска у отаџбини и
Равногорски покрет у окупираном Београду
1941–1944, Институт за савремену историју,
Београд, 2020, 427 стр.**

Монографија Рада Ристановића о деловању илегалне организације ЈВуО у окупираном Београду представља први релевантан рад посвећен овој важној теми. Вишедеценијска идеолошко-политичка ограничења условила су да српска историографија тек на крају друге деценије 21. века попуњава велике празнине везане за многе догађаје и процесе у вези са Другим светским ратом.

Књига има 13 великих поглавља. У „Предговору” (11–15) аутор објашњава утицај популарне културе (серија „Отписани”) на повећану заинтересованост шире јавности за тему коју обрађује. Истовремено даје и осврт на досадашњу сужену идеолошко-политичку слику деловања ЈВуО у Београду, означену за колаборационистичко-злочиначку организацију. На крају се излаже изворна основа која је послужила за истраживање, као и објашњење структуре рада. Аутор се у „Уводу” (17–47) осврће на карактеристике нацистичког окупационог система у Европи, расистичку политику и праксу истребљења и прогона

непожељних група становништва и идеолошко-политичких противника, као и економску експлоатацију заузетих подручја. Потом се указује на мотиве настанка покрета отпора у Европи, њихову организацију, домете деловања, идеолошку разноликост. Затим се даје осврт на начин функционисања покрета отпора у урбаним срединама, значај конспирације, квалитета кадрова, различитих социјалних група као ослонаца за деловање. Није пропуштен ни преглед привредне, социјалне, политичке и идеолошке структуре Београда пред Други светски рат, што је опис простора (урбана морфологија) у коме је током окупације деловао Равногорски покрет отпора. Посебан акценат дат је догађајима око 27. марта 1941. године.

Ратни догађаји излажу се од одељка „Reichfestung Belgrad – тврђава Београд” (49–88), који обрађује 1941. и посвећен је оружаном сили окупатора (војсци, полицији, обавештајној служби), њиховим плановима за Београд, затим колаборационистичкој власти и њеној полицији, наро-

чито управама задуженим за сузбијање равногорског покрета. Анализира саделовање репресивног апарата, упућивање ухапшеника у логоре и затворе, ликвидације, разне превентивне мере против отпора окупацији, као и раширеност праксе денунцијација међу Београђанима. Говори се о пропаганди и свакодневном животу под окупацијом. Поглавље „Војно-цивилни кондоминијум: организациона структура ЈВуО у Београду“ (89–112) започиње освртом на формирање ЈВуО у Србији и Београду, официрима који су добили задужења за рад у престоници, облицима обавештајног рада, детаљној структури илегалне организације. Истовремено се реконструише и цивилни део организације ЈВуО и његова улога у подршци покрету генерала Михаиловића. На исти начин пише се о равногорској омладини у Београду (ЈУРАО), повезаности са „Соколима“ и плановима за устанак. Посебно потпоглавље говори о Авалском корпусу ЈВуО, на који се наслањала равногорска организација у престоници. Одељак „Методологија рада београдских равногораца“ (113–134) говори о конспиративним техникама, думетима такве праксе у стварности, нарочито приликом хапшења и ислеђивања. Анализира се помоћ и подршка која је стизала из редова грађанства и колаборационистичке управе, материјални ре-

сурси (средства везе, оружје, финансије), као и сам рад равногорске организације у Београду. Велика пажња посвећена је персоналном саставу, међусобним односима, амбицијама, проблему дисциплине. Поглавље „Београдски равногорац: кадровски потенцијал ЈВуО у Београду“ (135–162) обрађује проблем квалитета људи укључених у војнообавештајну организацију ЈВуО, њихов официрски ранг, род војске којем су припадали, годину приступања илегалној организацији, као и портрете најистакнутијих личности попут Александра Саше Михаиловића. На исти начин обрађено је и учење цивила и омладине у равногорској илегалној организацији, затим напори на послу изграђивања кадрова (курсеви за руковање оружјем и експлозивом, за саботаже, вођење пропаганде), делатност низа појединаца који су се истакли у илегалним акцијама, нарочито њихове особине и специфичности у раду. Одељак „Уши, очи и осећање: обавештајни рад равногорске организације“ (163–218) говори о методологији рада београдских равногораца, европским искуствима и наслеђу обавештајне службе Краљевине Југославије. Обрађују се обавештајни пунктови ЈВуО, рад усмерен на делатност окупатора, његових помагача и комуниста, процене и прогнозе војно-политичко-привредне ситуације у Србији и рас-

положења грађанства, конспиративни контакти, борба против немачких и колаборационистичких агената, учинак савезничких бомбардовања. Београдски равногорци прикупљали су податке и о НДХ, нарочито злочинима над Србима, затим о Мађарској и њеној политици у Бачкој. Поглавље „Сакупљање и упућивање материјалних средстава и људства из Београда у друге јединице ЈВуО” (219–250) посвећено је не само редовном прикупљању новчаних и других материјалних средстава већ и негативним појавама попут „опорезивања” угледних Београђана, што су самостално спроводили поједини команданти попут Николе Калабића. Одељак „Читај и дај другоме да чита’: пропагандна делатност ЈВуО у Београду” (251–294) обрађује значај илегалне пропаганде равногораца, организациону структуру њиховог пропагандног апарата, резултате рада, наслове, број, садржај и начине дистрибуције штампаних гласила, напоре да се утиче на јавно мњење, симболику и домете пропагандних порука. Детаљно се анализира однос према савезницима, комунистима, окупатору, колаборационистима. У поглављу „Оружане и неоружане акције равногорских илегалца” (295–322) најпре се даје осврт на облике отпора у окупираној Европи, а потом се анализирају акције ЈВуО у Београду, од ненасил-

них акција, преко отимања материјалних средстава (највише новца) до саботажа и многих атентата. Највише простора добиле су ликвидације Милоша Масаловића, Цветана Цеке Ђорђевића и Драгомира Лукића. Одељак „Београд као ’дипломатско председништво’ ЈВуО” (323–337) даје осврт на политичко-идеолошку оријентацију ЈВуО, затим на однос према савезницима и влади у емиграцији, потом према комунистима, окупатору, колаборационистима, укључујући најразличитије контакте који су остваривани с циљем остварења победе у рату. Поглавље „Београдски равногорци на удару Гестапоа” (339–368) посвећено је репресији окупатора, хапшењима, ислеђивањима, мучењима, ликвидацијама. Посебна пажња посвећена је немачким акцијама прислушкивања ЈВуО, затим хронологији најважнијих хапшења припадника ЈВуО током целе окупације, као и судбинама затворених особа. Завршни одељак „Планови за заузимање Београда и успостављање власти” (369–384) започиње освртом на улогу и значај деловања покрета отпора приликом ослобођења окупираних територија у Европи, што представља увод за излагање, анализу и оцену планова ЈВуО за заузимање Београда. Преузимање власти у југословенској престоници у тренутку очекиване инвазије савезника на Балкан

било је од пресудне важности за равногорску организацију. Рачунало се на патриотска расположења српског становништва, инфилтрацију у колаборационистичку управу и брзу помоћ западних савезника, пре свих, Американаца. Детаљни планови око организације власти у ослобођеном Београду откривају како би изгледао алтернативни ток историје да је земљу ослободила војска генерала Михаиловића. На крају се даје преглед догађаја по уласку НОВЈ у Београд и судбина равногорске организације, која је третирана као издајничка. Књига има и опширне резимее на српском и енглеском језику (385–402), списак извора и литературе (401–420), регистар личних имена (421–427), попис скраћеница (429) и белешку о аутору (431).

Рад колеге Рада Ристановића утемељен је на необјављеној архивској грађи, коришћењу свих релевантних објављених извора, прегледу колаборационистичке и равногорске штампе, као и обимној литератури. Књига је илустрована бројним фотографијама, а све значајније

личности које се помињу у тексту добиле су у напоменама и примерене биографије.

Тема која се презентује потпуно је нова у српској историографији, тако да је највећа пажња посвећана реконструкцији многих догађаја, затим означавању главних процеса и истичању најзначајнијих личности равногорског покрета отпора у Београду. У том је садржана и највећа вредност рада колеге Рада Ристановића који није пропустио анализу деловања ЈВуО, компарацију са другим покретима отпора у Европи и оцену њиховог целокупног рада. Као и на нивоу целе окупиране Србије и Југославије, и у Београду су се испољиле све добре и лоше особине ЈВуО о којима је пуно писано, с тим да се на примеру окупираних престонице јасно уочава пресудна улога многих појединаца у креирању историјских догађаја о којима све до појаве ове монографије нисмо много знали.

Др Милош Тимотијевић